

جایگاه همسر داری در تشیع

چکیده

نرگس اسماعیلی¹

یکی از مبانی اخلاقی در اسلام، مبحث همسر داری است. همسر داری نیازمند به اجرای مباحث طرفینی بین زن و مرد می باشد، بدین معنا که برای دست یابی به همسر داری بهینه و اصولی، هم مرد نقش مهم و به سزایی دارد و هم زن. بر همین اساس، هدف اصلی نویسنده در نگارش این مقاله بررسی جایگاه همسر داری در تشیع می باشد و در نتایج تحقیق چنین آماده، تعریف همسر داری، بررسی جایگاه همسر داری و ملاک انتخاب همسر شایسته عنوان شده است، همچنین در این تحقیق نویسنده از روش توصیفی-تحلیلی و روش کتابخانه ای استفاده کرده است.

کلید واژه: جایگاه، همسر داری، تشیع.

¹. طلبه سطح 2، حوزه علمیه حضرت زهرا (ع) ۰۹۳۳۸۹۷۱۶۷۵

واحد کوچک «خانواده»، که جامعه بزرگ بشری از آن ساخته شده، تربیت انسان ها را از بعد اخلاقی، روحی و اجتماعی عهده دار است. بدون وجود خانواده، شیرازه جوامع بشری گسسته شده، تعادل حیات انسانی از بین خواهد رفت¹. از همین رو در دین مقدس اسلام به ازدواج و تشکیل خانواده اهمیت بسیار زیادی داده شده است، مسأله همسر داری به معنای ایجاد یک رابطه زناشویی مبتنی بر محبت، احترام و همکاری متقابل، نه تنها به عنوان یک فریضه دینی بلکه به عنوان یک مسئولیت اجتماعی شناخته می شود. با توجه به چالش های اجتماعی و فرهنگی عصر حاضر، اهمیت همسر داری به عنوان عاملی برای تقویت بنیان خانواده و جامعه بیش از پیش نمایان شده است. در این راستا، ضرورت توجه به اصول و ارزش های اسلامی در همسر داری، به حفظ و تداوم روابط خانوادگی و اجتماعی کمک می کند و از بروز مشکلات اخلاقی و اجتماعی جلوگیری می نماید. هدف از مطالعه همسر داری در تشیع، بررسی جایگاه همسر داری در تشیع می باشد. با نگاهی به پیشینه تاریخی و فرهنگی همسر داری در اسلام و به ویژه تشیع، می توان به اصول و آموزه هایی دست یافت که به تقویت روابط زناشویی و ایجاد محیطی امن و آرام برای پرورش نسل های آینده کمک می کند. از این رو، این پژوهش می تواند به شناسایی و تبیین اهمیت همسر داری در زندگی مسلمانان بهبود و ارتقای روابط زناشویی در جامعه معاصر کمک کند. کانون خانواده منبع صفا، محبت و امید بوده و مایه تکامل روحی و اخلاقی انسان است. در سایه تشکیل خانواده و روابط خوب میان زن و شوهر، کمال و رشد ویژه ای به دست می آید که شاید جایگزین نداشته باشد. قرب الهی، پرورش عاطفه، بهبود وضع اقتصادی، بلوغ اجتماعی و ده ها نعمت و برکت دیگر، ثمره شیرین ازدواج و روابط زوجین در کانون گرم خانواده است. دست یابی به این کمالات در صورتی میسر است که ارکان سعادت خانواده بر بنیان استواری پایه گذاری شود و با برنامه صحیحی ادامه یابد اگر این باشد افراد رو به تباهی می روند. نگارش این مقاله با روش توصیفی-تحلیلی و اطلاعات کتابخانه ای گرد آوری شده است همچنین در نتایج تحقیق این مطالب آمده است: تعریف همسر داری و تشیع، بررسی جایگاه همسر داری و ملاک انتخاب همسر شایسته عنوان شده است.

¹. صالحی، پیامبر اعظم (صلی الله علیه وآله) و همسر داری مطلوب؛ راه کارها و آسیب ها.

1. مفهوم شناسی

از آنجا که درک درست مفاهیم الفاظ و جایگاه آنها تأثیر مهمی در فهم مطالب دارد، ارائه مبحث مستقل اما کوتاهی در این خصوص لازم به نظر می‌رسد.

1-1. مفهوم واژه همسر: همسر در لغت: هم سخن. رفیق راه: با غلامان سلطانی که بر اشتران سوار می‌بودند همسر می‌گشتند و سخن می‌گفتند. (تاریخ بیهقی)، شریک زندگی¹.

همسر در اصطلاح: در اصطلاح، همسر به فردی گفته می‌شود که با دیگری از طریق ازدواج یا پیمان زناشویی متعهد به زندگی مشترک شده است. این تعهد شامل جنبه‌های قانونی، اجتماعی و عاطفی می‌شود و همسران معمولاً مسئولیت‌های مشترکی در قبال یکدیگر و خانواده دارند².

1-2. مفهوم واژه تشیع: شیعه در لغت بر دو معنا اطلاق می‌شود، یکی توافق و هماهنگی دو یا چند نفر بر مطلبی، و دیگری، پیروی کردن فردی یا گروهی، از فرد یا گروهی دیگر؛ ابن منظور در لسان العرب می‌گوید: ³«الشّیعة القوم الذّین تجتمعوا علی امر، و کل قوم اجتمعوا علی أمر فهم شیعه، و کل قوم أمرهم واحد یتبع بعضهم رأی بعض هم شیع»⁴.

و در اصطلاح به آن عده از مسلمانان گفته می‌شود که به خلافت و امامت بلافصل علی (علیه السلام) معتقدند، و بر این عقیده‌اند که امام و جانشین پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) از طریق نص شرعی تعیین می‌شود، و امامت حضرت علی (علیه السلام) و دیگر امامان شیعه نیز از طریق نص شرعی ثابت شده است. اطلاق شیعه بر دوستان و پیروان علی (علیه السلام) نخست، از طرف پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) صورت گرفته است⁵. این مطلب، در احادیث متعددی که از آن حضرت روایت شده، مطرح شده است. چنان که سیوطی از جابر بن عبدالله انصاری و ابن عباس و علی (علیه السلام) روایت کرده که پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) در تفسیر آیه «ان الذّین آمنوا و عملوا الصّالحات اولئک هم خیر البریّه» اشاره به علی (علیه السلام) کرده و فرموده‌اند: «تو و شیعیانت» روز قیامت، رستگار خواهید بود.

1. دهخدا، لغت نامه دهخدا، ج 45، ص 460.

2. عمید، فرهنگ عمید، ص 33.

3. ابن منظور، لسان العرب، ج 8، ص 188.

4. محمدی ری شهری، تحکیم خانواده از نگاه قرآن و حدیث، ص 11.

5. طباطبایی، محمد حسین، المیزان، ج 17، ص 147.

2. همسر داری شایسته از منظر تشیع

در دیدگاه تشیع، همسر داری به عنوان یکی از مهم‌ترین و مقدس‌ترین روابط انسانی شناخته می‌شود. ازدواج در اسلام، به ویژه در مکتب تشیع، نه تنها به عنوان یک پیمان اجتماعی بلکه به عنوان یک فریضه دینی و معنوی تلقی می‌شود. قرآن کریم در آیه 21 سوره روم می‌فرماید: “و از نشانه‌های او این است که برای شما از جنس خودتان همسرانی آفرید تا در کنار آن‌ها آرامش یابید و میان شما محبت و رحمت قرار داد.” این آیه به وضوح به اهمیت عشق و محبت در زندگی زناشویی اشاره دارد و بر اساس آن، هدف اصلی ازدواج ایجاد آرامش و محبت در زندگی مشترک است.

در تشیع، همسر داری نه تنها به برقراری یک زندگی مشترک بلکه به رشد و تعالی روحی و اخلاقی هر دو طرف نیز مربوط می‌شود. همسران در این مکتب به عنوان دو یار و همدم در مسیر رشد معنوی یکدیگر شناخته می‌شوند. امام علی (ع) در نهج البلاغه به اهمیت انتخاب همسر مناسب و رفتار نیکو با او تأکید کرده و می‌فرماید: “بهترین شما کسی است که با همسرش بهترین رفتار را داشته باشد.” این سخن نشان‌دهنده اهمیت رفتار نیکو و احترام به همسر در زندگی زناشویی است. در این قسمت چند مورد از مشخصات همسر شایسته از دیدگاه تشیع بیان می‌شود:

1-2. تقوا و دیانت: همسر شایسته باید دارای تقوا و دیانت باشد، زیرا این ویژگی به حفظ اصول اخلاقی و دینی در زندگی مشترک کمک می‌کند.

2-2. محبت و مهربانی: محبت و مهربانی از ویژگی‌های اساسی یک همسر شایسته است که می‌تواند به ایجاد محیطی آرام و صمیمی در خانواده کمک کند.¹

2-2. عقل و درایت: همسر باید دارای عقل و درایت باشد تا بتواند در مواقع بحرانی تصمیمات صحیحی بگیرد و به حل مشکلات کمک کند.

¹ نهج البلاغه، نامه 31.

2-3. احترام به خانواده: همسر شایسته باید به خانواده همسر خود احترام بگذارد و روابط خانوادگی را تقویت کند.¹

2-4. سعه صدر و تحمل: همسر باید دارای سعه صدر باشد و بتواند در برابر مشکلات و چالش‌ها صبر و تحمل کند.²

2-5. تعهد و وفاداری: وفاداری به یکدیگر و تعهد به زندگی مشترک از ویژگی‌های اساسی یک همسر شایسته است.

2-6. حسن معاشرت: همسر باید دارای حسن معاشرت باشد و بتواند با رفتار خوب و دوستانه با همسر و دیگران ارتباط برقرار کند.³

زن و شوهر مکمل و تکمیل کننده یک دیگرند و رعایت این ویژگی‌ها می‌تواند به ایجاد یک زندگی زناشویی موفق و پایدار کمک کرد و به رشد و تعالی هر دو طرف در مسیر زندگی مشترک یاری رساند.

¹. نهج البلاغه، خطبه 80.

². علی‌احمد پناهی، مجله معرفت، شماره 104، ص 38.

³. سیدکاظم ارفع، خانواده در مکتب اهل بیت (علیهم السلام)، تهران: سلمان، 1369، صفحه 8.

یکی دیگر از وظایف مشترک زن و مرد - که نقش اساسی ای در تحکیم نهاد خانواده دارد - ، رعایت حقوق متقابل یکدیگر است . بر پایه روایتی ، پیامبر خدا(ص) درباره این وظیفه چنین هشدار داده است :

أَلَا إِنَّ لَكُمْ عَلَى نِسَائِكُمْ حَقًّا ، وَلِنِسَائِكُمْ عَلَيْكُمْ حَقًّا .¹ آگاه باشید که شما را بر زنانتان ، حقی است ، و زنانتان را بر شما حقی !

در «رساله حقوق» که از امام زین العابدین علیه السلام روایت شده ، درباره حق همسر آمده است :

أَمَّا حَقُّ الزَّوْجَةِ فَإِنَّ تَعْلَمَ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ جَعَلَهَا لَكَ سَكَنًا وَأُنْسًا ، فَتَعْلَمَ أَنَّ ذَلِكَ نِعْمَةٌ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَيْكَ ، فَتُكْرِمُهَا وَتَرْفُقُ بِهَا ، وَإِنْ كَانَ حَقُّكَ عَلَيْهَا أَوْجَبَ .² حق همسر ، این است که بدانی خدای عز و جل ، او را مایه آرامش و انس تو قرار داده و بدانی که این ، خود ، نعمتی است از جانب خداوند عز و جل به تو . پس ، او را گرمی بداری و با او مهربان باشی هر چند حق تو بر او لازم تر است .

رعایت حق خانواده بر مرد ، آن قدر اهمیت دارد که از پیامبر خدا(ص) این گونه روایت شده است :

مَلْعُونٌ مَلْعُونٌ مَنْ ضَيَّعَ مَنْ يَعُولُ ؛³ ملعون است ، ملعون است کسی که خانواده اش را واگذارد ! و در روایتی دیگر می فرماید :

كَفَى بِالْمَرْءِ إِثْمًا أَنْ يَضَيِّعَ مَنْ يَعُولُ .⁴ مرد را همین گناه بس که در حق خانواده اش ، کوتاهی ورزد .

¹تحکیم خانواده از نگاه قرآن و حدیث ، ص 44.

² همان، ص3.

³ همان.

⁴ همان، ص32.

همچنین حق شناسی زن نسبت به شوهر ، آن قدر ارزشمند است که پاداش جهاد دارد . از پیامبر خدا(ص) نقل شده که فرمود :

جِهَادُ الْمَرْأَةِ حُسْنُ التَّبَعْلِ¹. جهاد زن ، خوب شوهرداری کردن است .

ابن عباس می گوید : زنی به نام «لینه» ، نزد پیامبر(ص) آمد و گفت : ای پیامبر خدا ! من به نمایندگی از زنان ، نزد شما آمده ام . هیچ زنی تا روز قیامت ، سخن مرا نمی شنود ، مگر این که از آن ، خوش حال خواهد شد . خدای یگانه ، هم پروردگار مردان است و هم زنان . آدم علیه السلام ، هم پدر مردان است و هم پدر زنان . حوا ، هم مادر مردان است و هم مادر زنان . خداوند ، جهاد را بر مردان ، مقرر داشته است . اگر شهید شدند ، نزد پروردگارشان زنده اند و روزی می خورند ، و اگر [در راه رفتن به جهاد] مُردند ، باز نزد خداوند ، پاداش دارند ، و اگر [زنده] برگشتند ، خداوند به آنان پاداش داده است . ما زنان ، از بیماران پرستاری می کنیم و مجروحان را مداوا می نماییم . پس ما چه پاداشی داریم ؟

پیامبر(ص) در پاسخ فرمود :

يا وَاٰفِدَةَ النِّسَاءِ ! اُبَلِّغِي مَنْ لَقِيتِ مِنَ النِّسَاءِ ، اَنَّ طَاعَةَ الزَّوْجِ وَالْاعْتِرَافَ بِحَقِّهِ تَعْدِلُ ذَلِكَ كُلُّهُ [۲۱] ای نماینده زنان ! به هر يك از زنان که ملاقاتش کردی ، ابلاغ کن که اطاعت از شوهر و پذیرفتن حق و حقوق او ، با همه اینها [که گفتی] ، برابری می کند .

در ارزیابی روایاتی که درباره حقوق مرد و زن وارد شده ، توجه به این نکته ضروری است که اسلام ، دین حق و عدل است و بر اساس این ، حقوق همه اعضای خانواده ، اعم از مرد ، زن و فرزندان ، بر پایه نیازهای واقعی خانواده سالم و صالح ، مقرر گردیده است . بنا بر این ، تأکید برخی از روایات بر حقوق ویژه مرد ، یا حقوق ویژه زن ، می تواند ناظر بر شرایط خاص فرهنگی حاکم بر جامعه باشد .

¹ . همان .

نتیجه گیری

نتایج به دست آمده حاکی از این است که همسررداری در تشیع به عنوان یک اصل بنیادین در زندگی زناشویی، بر پایه حقوق و وظایف متقابل زن و شوهر بنا شده است. در این نظام، تعدد زوجات تحت شرایط خاصی مجاز است، که بر اساس آیه ۳ سوره نساء در قرآن کریم تأسیس شده و رعایت عدالت بین همسران را الزامی می‌داند. این موضوع به عنوان یک راهکار اجتماعی برای مقابله با مشکلات اقتصادی و اجتماعی مطرح می‌شود، اما باید توجه داشت که مرد موظف به تأمین نیازهای مالی و عاطفی همسران خود است و در صورت عدم توانایی در رعایت عدالت، از ازدواج با چند زن منع می‌شود. اخلاق همسررداری نیز نقش کلیدی در ایجاد یک زندگی زناشویی موفق دارد. اصولی مانند محبت، احترام متقابل و همکاری در خانواده از آموزه‌های اسلامی هستند که بر روابط زناشویی تأکید دارند. پیامبر اسلام و ائمه معصومین بر اهمیت ایجاد محیطی محبت‌آمیز و صمیمی تأکید کرده‌اند. تقسیم کار و تعیین وظایف مشخص بین زن و شوهر نیز می‌تواند به شادابی خانواده کمک کند. به طور کلی، همسررداری در تشیع نیازمند توجه به حقوق طرفین و ایجاد فضایی مناسب برای رشد و شکوفایی روابط عاطفی است. همان طور که در متن مقاله هم آمد همسررداری وظیفه مهم و حیاتی است که اگر مطابق با دستور العمل های اسلام پیش رود سبب سعادت و خوشبختی طرفین در هر دو جهان می شود.

فهرست منابع و مآخذ

• قرآن

• نهج البلاغه

الف) کتب فارسی

- 1) محمدی ری‌شهری، محمد، تحکیم خانواده از نگاه قرآن و حدیث، ناشر: موسسه علمی فرهنگی دار الحدیث، سازمان چاپ و نشر، مکان چاپ: قم- ایران، چاپ دوم، سال چاپ: 1389 ه. ش.
- 2) طباطبائی، سید محمدحسین، المیزان فی تفسیر القرآن. فارسی، قم: بنیاد علمی و فرهنگی علامه طباطبائی، تهران: رجاء، ۱۳۶۷.
- 3) سید کاظم ارفع، خانواده در مکتب اهل بیت (علیهم السلام)، تهران: سلمان، 1369.
- 4) دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، ۱۳۷۷.
- 5) معین، محمد؛ فرهنگ معین، ناشر: زرین، انتشارات: امیرکبیر، چاپ سوم، ۱۳۸۶.

ب) کتب عربی

- 6) ابن منظور، محمد بن مکرم، (بی تا)، لسان العرب، بیروت: دار الحیاء التراث العربی، ۱۴۱۴.
- 7) کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، تهران، دارالکتب الإسلامیه، ۱۴۰۷ ق.
- 8) محمدباقر بحار الأنوار، ج 100، ص 237، ح 36، بیروت: دار احیاء التراث العربی، بی تا.
- 9) زبیدی، مرتضی، تاج العروس من جواهر القاموس، دانش نامه بزرگ اسلامی، بی تا، بی تا.
- 10) حسین نوری، مستدرک الوسائل، ج 14، ص 169، ح 16404.

11) محمد بن علی بن حسین بن بابویه (صدوق)، من لا یحضره الفقیه، ج 3، ص 409، ح 4428.

12) محمد محمدی ری‌شهری، میزان الحکمه، ج 5، ص 91، ح 8046.

ج) مقالات و مجلات

13) علی‌احمد پناهی، همسررداری، مجله معرفت، شماره 104.

14) معیارهای ازدواج از دیدگاه اسلام، امامی، محمد؛ مجله: سخن جامعه «زمستان 1394، سال چهارم - شماره 7.

15) صالحی، غلامرضا، پیامبر اعظم (صلی الله علیه وآله) و همسررداری مطلوب؛ راه کارها و آسیب‌ها، معرفت 1385 شماره 108.